

De roman als bewijs

Over de leefwereld en de politieroman

RUDOLF BOEHM

1. De kritiek van Edmund Husserl op de moderne Westerse cultuur

Cultuurkritiek, als zelfkritiek, hoort bij elke beschaving. Zij die de dragers zijn van een bepaalde cultuur of eraan deelnemen, moeten zich geregeld buigen over de globale kosten- en batenanalyse van hun beschavingsmodel. Indien zo'n globale rekening negatief uitvalt is een kritisch onderzoek vereist naar de oorzaken van dit tekort. Een aanduiding van die oorzaken en een verantwoording van die aanduiding vormt de kern van een cultuurkritiek.

De meest populaire strekking in de hedendaagse Westerse cultuurkritiek is ongetwijfeld deze die de oorzaak voor de mislukking(en) van onze moderne wetenschappelijk-technologische beschaving zoekt in het antropocentrisme, het doorgedreven humanisme en het menselijk streven naar natuurbeheersing. Voor het eerst werd die kritiek reeds in 1938 verwoord door de Duitse filosoof Martin Heidegger. Dat was enkele weken na de dood van diens leermeester, Edmund Husserl, die er een heel andere kritiek op de moderne Westerse filosofie en wetenschap had op nagehouden. Volgens hem lag de fout van die moderne filosofie en wetenschap geenszins in haar vermeend "subjectivisme" maar inte-

gendeel in haar "objectivisme". Dit objectivisme van de moderne filosofie en wetenschap heeft Husserl uitvoerig beschreven en grondig bekritiseerd in zijn laatste werk, van 1936, getiteld "Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie". "Objectivisme" noemt hij de veronderstelling dat de enig werkelijke wereld een wereld van objectieve gegevens is zoals die zich zouden voordoen (zelfs) indien er helemaal geen mensen bij betrokken waren, gegevens die men in alle objectiviteit wetenschappelijk kan vatten door stelselmatig elke subjectieve inbreng in onze visie op de wereld uit te schakelen.

Daartegenover stelde Husserl dat net "onze alledaagse leefwereld" (waar het objectivisme van onze wetenschappen een "mathematisch gestrueerde wereld van idealiteiten" heeft ondergeschoven) in feite "de enige werkelijke wereld" is, "de enige die werkelijk in onze waarneming gegeven is, de enige waarvan we ooit ervaring hebben opgedaan en zullen kunnen opdoen" (Gesammelte Werke, deel VI, Den Haag, 1954, p. 49). Ook "de moderne natuurwetenschap", merkt Husserl op, is toch "ontstaan uit het voorwetenschappelijk leven (van de mens) en zijn leefmilieu", en men kan die wetenschap enkel begrijpen vanuit haar

Rudolf Boehm werd geboren in Berlijn in 1927 en bracht het grootste gedeelte van zijn filosofische loopbaan in België door, eerst als wetenschappelijk medewerker aan het Husserl-archief in Leuven, sinds 1967 als hoogleraar Moderne Wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit Gent. Naast zijn talrijke wetenschappelijke werken (over Aristoteles en Husserl) en zijn vertalingen (Heidegger in het Frans, Merleau-Ponty in het Duits, Husserl in het Nederlands) heeft hij ook bijgedragen tot een fundamentele kritiek op de waarden van de hedendaagse maatschappij, met een sterk ecologische inslag. In 1989 bekleedde hij een binnenlandse Francqui-leerstoel aan de Universiteit Antwerpen.

"uiteinde
in dit lev
trekking
wereld"
derne w
vraagt H
woordt:
beter ge
niet mee
toe uit
(p. 51). I
modern
voorwe
leefwer
wat ze v
heeft. O
gehele
binnen
jectief-r
wat mo
objectie
these r
praktis
mens o
hun lee
en beh
gen ip
van d
Edmur
ter van
ting in
waaru
lisme"
Duits-
het v
Zijn
schap
nietig
1938
en lat
Breda
den,
"Hus
leid.
On
(in 19
dit A

De roman als bewijs

Over de leefwereld en de politieroman

1. De kritiek van Edmund Husserl op de moderne Westerse cultuur

Cultuurkritiek, als zelfkritiek, hoort bij elke beschaving. Zij die de dragers zijn van een bepaalde cultuur of eraan deelnemen, moeten zich geregeld buigen over de globale kosten- en batenanalyse van hun beschavingsmodel. Indien zo'n globale rekening negatief uitvalt is een kritisch onderzoek vereist naar de oorzaken van dit tekort. Een aanduiding van die oorzaken en een verantwoording van die aanduiding vormt de kern van een cultuurkritiek.

De meest populaire strekking in de hedendaagse Westerse cultuurkritiek is ongetwijfeld deze die de oorzaak voor de mislukking(en) van onze moderne wetenschappelijk-technologische beschaving zoekt in het antropocentrisme, het doorgedreven humanisme en het menselijk streven naar natuurbeheersing. Voor het eerst werd die kritiek reeds in 1938 verwoord door de Duitse filosoof Martin Heidegger. Dat was enkele weken na de dood van diens leermeester, Edmund Husserl, die er een heel andere kritiek op de moderne Westerse filosofie en wetenschap had op nagehouden. Volgens hem lag de fout van die moderne filosofie en wetenschap geenszins in haar vermeend "subjectivisme" maar inte-

gendeel in haar "objectivisme". Dit objectivisme van de moderne filosofie en wetenschap heeft Husserl uitvoerig beschreven en grondig bekritiseerd in zijn laatste werk, van 1936, getiteld "Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie". "Objectivisme" noemt hij de veronderstelling dat de enig werkelijke wereld een wereld van objectieve gegevens is zoals die zich zouden voordoen (zelfs) indien er helemaal geen mensen bij betrokken waren, gegevens die men in alle objectiviteit wetenschappelijk kan vatten door stelselmatig elke subjectieve inbreng in onze visie op de wereld uit te schakelen.

Daartegenover stelde Husserl dat net "onze alledaagse leefwereld" (waar het objectivisme van onze wetenschappen een "mathematisch gesubstrueerde wereld van idealiteiten" heeft ondergeschoven) in feite "de enige werkelijke wereld" is, "de enige die werkelijk in onze waarneming gegeven is, de enige waarvan we ooit ervaring hebben opgedaan en zullen kunnen opdoen" (Gesammelte Werke, deel VI, Den Haag, 1954, p. 49). Ook "de moderne natuurwetenschap", merkt Husserl op, is toch "ontstaan uit het voorwetenschappelijk leven (van de mens) en zijn leefmilieu", en men kan die wetenschap enkel begrijpen vanuit haar

"uiteindelijk doel", een doel dat toch in dit leven zelf moest liggen en betrekking moest hebben op de leefwereld" (p. 50). Wat levert die moderne wetenschap dan in feite op, vraagt Husserl zich af, en hij antwoordt: niet meer en niet minder – of beter gezegd: niet minder, maar ook niet meer – dan "naar het oneindige toe uitgebreide voorspelbaarheid" (p. 51). Dat was het enig doel dat die moderne wetenschap zich vanuit het voorwetenschappelijk leven en zijn leefwereld kon stellen, en het enige wat ze werkelijk verregaande bereikt heeft. Op die manier zet Husserl "de gehele wetenschap" op haar "plaats binnen de – zogeheten louter "subjectief-relatieve" – leefwereld". En wat moeten we dan denken over de objectieve wereld zelf? Is deze hypothese niet enkel één van de talrijke praktische hypothesen en voornemens die het leven van de mensen in hun leefwereld met zich meebrengt, en behoren niet al deze doelstellingen ipso facto mede tot de eenheid van de leefwereld? (pp. 133-134). Edmund Husserl (1859-1938), stichter van de "fenomenologische" richting in de 20-eeuwse wijsbegeerte waaruit onder meer het "existentialisme" is voortgekomen, was een Duits-joodse filosoof, afkomstig uit het voormalig Oostenrijks Moravië. Zijn omvangrijke literaire nalatenschap die in Nazi-Duitsland met vernietiging bedreigd was, kon nog in 1938 door de Vlaamse Franciscan en latere hoogleraar Herman Leo Van Breda naar België overgebracht worden, wat tot de oprichting van het "Husserl-archief" te Leuven heeft geleid.

Ondergetekende is voor het eerst (in 1952) naar België gekomen om in dit Archief mee te werken aan de kri-

tische uitgave van Husserls verzamelwerk. In die werkuitgave (waarvan hij sinds het overlijden van Van Breda de wetenschappelijke leiding waarneemt) zijn tot nog toe 28 delen verschenen.

2. Wat Husserl met de "leefwereld" bedoelde, toegelicht aan de hand van de politieroman

Om te kunnen oordelen over de juistheid of onjuistheid, of beter: de doeltreffendheid van Husserls cultuurkritische stelling over de oorzaak van wat hij een "crisis van het Europese mensdom" noemde (p. 1), is kennelijk een duidelijker inzicht vereist in wat hij bedoelde met de "leefwereld", waarvan hij beweerde dat ze "de enig werkelijke wereld" is. Mij komt voor dat men dit idee best kan aanschouwelijk maken – want ook de "verbeelding" is, volgens Husserl zelf, een vorm van "aanschouwing" – door een beroep te doen op de "structuur", de opbouw, de verteltrant van de politieroman.

Husserl zelf introduceert zijn begrip van de "leefwereld" uitgaande van de volgende eenvoudige beschrijving. We "ervaren de wereld" onder de vorm van "veelvoudige veranderingen".

Daarbij "treedt blijkbaar een evident verschil op tussen de inhoudelijke verandering van een waargenomen object, bv. als een wijziging of beweging die men bij het object zelf waarneemt, en een verandering van verschijningswijzen waar doorheen (eventueel) zo'n objectief gegeven zich voor ons tegenwoordig stelt, bv. van de perspectieven, van het van naderbij of van verderaf verschijnen" (p. 107). Welnu, dit "evident

verschil" is van fundamenteel belang voor de verteltrant van de politieroman en vormt er zelfs de basis van. Elke politieroman bevat eigenlijk twee verhalen: een feitenverhaal – het verhaal van de feiten die tot de misdaad hebben geleid – en de ontdekkingsgeschiedenis – het verhaal van de geleidelijke "ontdekking" of "detectie", door de "detective", van deze feiten. De politieroman "bevat" die twee verhalen, maar verteld wordt eigenlijk enkel het tweede verhaal; het feitenverhaal moet de lezer zelf, net als de detective, aan de hand van het ontdekkingsverhaal "reconstrueren". Want de "feiten" komen in de roman uitsluitend aan bod doordat ze of voorzover ze door de detective ontdekt worden. (Enkel Agatha Christie laat geregeld haar Hercule Poirot zelf aan het einde van het detectieverhaal ook het feitenverhaal nog eens omstandig herhalen). Zeker zijn die twee verhalen op menigvuldige wijze met elkaar verstrengeld. Bv. kan de ontdekking van een bepaald feit, door de detective, de misdadiger ertoe verleiden een tweede misdaad te begaan (als de misdadiger op zijn beurt ontdekt dat het feit in kwestie door de detective ontdekt is) en op die manier een nieuw feit te scheppen. Maar net door dit voorbeeld wordt nog eens aangetoond dat het zogenaamd objectieve feitenverhaal gewoon niet in staat is een volstrekt onafhankelijk eigen bestaan te leiden.

Het feitenverhaal of de geschiedenis van de feiten vormt als het ware de "kern" van het gehele verhaal (het detectie-verhaal); doch eerder zoals een holte de "kern" kan vormen van een of ander omhulsel en bijgevolg gewoon ophoudt te bestaan als dat omhulsel verwijderd wordt, of zoals

omgekeerd een figuur die een beeldhouwer zal scheppen uit een marmerblok kan verondersteld worden reeds "aanwezig" te zijn in het onbehouden blok maar toch geen bestaan heeft als figuur alvorens het er door de kunstenaar "uit gehaald" wordt.

Op die manier kan duidelijk worden hoe en waarom Husserl zo'n "wereldomvattende" betekenis kon toeschrijven aan zijn simpele beschrijving van het verschil én het verband tussen een "verandering die men bij een object zelf waarneemt" en de "verandering van de verschijningswijzen" waar doorheen een verandering bij het object zelf voor ons zichtbaar kan worden. Zijn idee van de "leefwereld" van ons mensen als "de enig werkelijke wereld" is kennelijk de volgende: de manier waarop hetgeen we (al dan niet terecht) de "objectieve gegevens" noemen bij de mensen of in hun ervaring overkomt, hoort evenzeer bij de "volledige" werkelijkheid als bv. het feit dat de warmte van de zon het ijs doet smelten, de melk zuur laat worden, de planten laat groeien of verschromelen, of een kadaver laat rotten. De "objectieve wereld" is enkel een abstractie (daarom weliswaar nog geen "foute") voorstelling die, althans waar en zolang er mensen bestaan (op onze planeet), in feite niet kan bestaan. Husserls idee van de "leefwereld" is dan eigenlijk niets anders dan een "positieve" uitdrukking van wat een andere, in 't geheim met hem verwante denker, namelijk Nietzsche, als volgt "negatief" heeft geformuleerd:

"De veronderstelling dat de dingen een hoedanigheid op zichzelf hebben, los van alle interpretatie en van alle subjectiviteit, is eigenlijk een vol-

strekt nutteloze hypothese: want zo'n veronderstelling stelt op haar beurt voorop dat die interpretaties en dit subjectief-zijn onwezenlijk zouden zijn of dat een ding nog een ding zou zijn wanneer het van al die relaties losgemaakt wordt" (notities ter voorbereiding van "Der Wille zur Macht", nr. 30 in Nietzsches "register").

3. De populariteit van de politieroman als een soort bewijs voor Husserls stelling over de "leefwereld"

Terloops, zo blijkt nu, levert bovengaande poging om aan de hand van de politieroman een filosofisch idee toe te lichten, ook nog een "theorie" van de politieroman zelf op. ("Theorie" is wel een groot woord. Eigenlijk gaat het over niet meer dan een beschrijving van de verteltrant van een politieroman in 't algemeen waarvan dan zou kunnen beweerd worden dat ze het "wezen" van dit soort literatuur aanduidt: wat geen politieroman kan missen en wat wellicht volstaat om van een stuk literatuur een politieroman te maken. Een literatuurwetenschappelijke "uitwerking" van zo'n "theorie" komt dan meestal op niets anders neer dan een herhaling van bedoelde beschrijving aan de hand van de inhoud van een min of meer groot aantal voorbeelden van politieromans). Maar niet enkel dat. Die geschetste theorie van de politieroman stelt ons ook nog in staat een poging te doen om de grote populariteit van de politieroman te verklaren en zodoende ook nog een bijdrage tot de literatuursociologie te leveren. En zoals we zullen zien zal die verklaring erop neerkomen dat die feitelijke populariteit van de politieroman een soort bewijs kan leveren voor

Husserls stelling over de "leefwereld" als "de enig werkelijke wereld"; zoals de gegeven beschrijving van de verteltrant van de politieroman kon dienen om Husserls "idee" van de "leefwereld" toe te lichten. (Want let wel: in het voorgaande werd enkel toegelicht wat Husserl bedoelde, niet bewezen dat hij gelijk had met wat hij stelde. De goed samenhangende en aanschouwelijke verwoording van één of ander idee oefent inderdaad steeds op zich al een zekere overtuigingskracht uit; toch is daarmee nog weinig gezegd over haar waarheid).

Waarom is de politieroman bij iedereen zo populair, van de meest bescheiden mensen tot de meest pretentieuze, van de dikste directeur-generaal tot de kleinste loopjongen, de vrouwen en de intellectuelen niet uitgezonderd? Waarom identificeren we ons allemaal zo gemakkelijk met de held van een politieroman, de detective? Bezwaarlijk omdat we er allemaal eens van zouden gedroomd hebben zelf detective te worden. Maar vermoedelijk wel om de eenvoudige reden dat we allemaal detectives zijn. De detective komt altijd te laat, namelijk wanneer een misdaad reeds gebeurd is. Dat soort laatkomer (in de taal van de historische wetenschap: "epigoon") zijn we allemaal. Wanneer we geboren worden en in deze wereld "ten tonele" gevoerd worden, bestaat er reeds een hele wereld, is oneindig veel reeds gebeurd, is evenveel volstrekt onafhankelijk van onszelf reeds aan de gang, bereiden zich reeds nog eens zovele dingen voor – zonder dat we daarvan, om te beginnen, ook maar weet zouden hebben. En zoals de taak van de detective erin bestaat na te gaan en op te helderen

uur die een beeld-
pen uit een mar-
ndersteld worden
te zijn in het on-
aar toch geen be-
ur alvorens het er
aar "uit gehaald"

n duidelijk worden
n Husserl zo'n
le" betekenis kon
zijn simpele be-
verschil én het ver-
"verandering die
t zelf waarneemt"
g van de verschij-
doorheen een ver-
ject zelf voor ons
den. Zijn idee van
in ons mensen als
wereld" is kenne-
de manier waarop
n niet terecht) de
rens" noemen bij
hun ervaring over-
eer bij de "volledi-
als bv. het feit dat
zou het ijs doet
zuur laat worden,
groeien of ver-
adaver laat rotten.
reld" is enkel een
n weliswaar nog
orstelling die, al-
ing er mensen be-
neet), in feite niet
sers idee van de
e eigenlijk niets an-
itieve" uitdrukking
a, in 't geheim met
denker, namelijk
t "negatief" heeft

ng dat de dingen
op zichzelf heb-
terpretatie en van
s eigenlijk een vol-

strekt nutteloze hypothese: want
zo'n veronderstelling stelt op haar
beurt voorop dat die interpretaties en
dit subjectief-zijn onwezenlijk zouden
zijn of dat een ding nog een ding zou
zijn wanneer het van al die relaties
losgemaakt wordt" (notities ter voor-
bereiding van "Der Wille zur Macht",
nr. 30 in Nietzsches "register").

3. De populariteit van de politieroman als een soort bewijs voor Husserls stelling over de "leefwereld"

Terloops, zo blijkt nu, levert boven-
staande poging om aan de hand van
de politieroman een filosofisch idee
toe te lichten, ook nog een "theorie"
van de politieroman zelf op. ("Theo-
rie" is wel een groot woord. Eigenlijk
gaat het over niet meer dan een be-
schrijving van de verteltrant van een
politieroman in 't algemeen waarvan
dan zou kunnen beweerd worden dat
ze het "wezen" van dit soort litera-
tuur aanduidt: wat geen politieroman
kan missen en wat wellicht volstaat
om van een stuk literatuur een politie-
roman te maken. Een literatuurwe-
enschappelijke "uitwerking" van
zo'n "theorie" komt dan meestal op
niets anders neer dan een herhaling
van bedoelde beschrijving aan de
hand van de inhoud van een min of
meer groot aantal voorbeelden van
politieromans). Maar niet enkel dat.
Die geschetste theorie van de politie-
roman stelt ons ook nog in staat een
poging te doen om de grote populari-
teit van de politieroman te verklaren
en zodoende ook nog een bijdrage
tot de literatuursociologie te leveren.
En zoals we zullen zien zal die ver-
klaring erop neerkomen dat die feite-
lijke populariteit van de politieroman
een soort bewijs kan leveren voor

Husserls stelling over de "leefwe-
reld" als "de enig werkelijke wereld";
zoals de gegeven beschrijving van de
verteltrant van de politieroman kon
dienen om Husserls "idee" van de
"leefwereld" toe te lichten. (Want let
wel: in het voorgaande werd enkel
toegelicht wat Husserl bedoelde, niet
bewezen dat hij gelijk had met wat hij
stelde. De goed samenhangende en
aanschouwelijke verwoording van
één of ander idee oefent inderdaad
steeds op zich al een zekere over-
tuigingskracht uit; toch is daarmee
nog weinig gezegd over haar waar-
heid).

Waarom is de politieroman bij ie-
dereen zo populair, van de meest be-
scheiden mensen tot de meest pre-
tentieuze, van de dikste
directeur-generaal tot de kleinste
loopjongen, de vrouwen en de intel-
lectuelen niet uitgezonderd? Waar-
om identificeren we ons allemaal zo
gemakkelijk met de held van een poli-
tieroman, de detective? Bezwaarlijk
omdat we er allemaal eens van zou-
den gedroomd hebben zelf detective
te worden. Maar vermoedelijk wel
om de eenvoudige reden dat we alle-
maal detectives zijn. De detective
komt altijd te laat, namelijk wanneer
een misdaad reeds gebeurd is. Dat
soort laatkomer (in de taal van de his-
torische wetenschap: "epigoon") zijn
we allemaal. Wanneer we geboren
worden en in deze wereld "ten tone-
le" gevoerd worden, bestaat er
reeds een hele wereld, is oneindig
veel reeds gebeurd, is evenveel vol-
strekt onafhankelijk van onszelf
reeds aan de gang, bereiden zich
reeds nog eens zovele dingen voor –
zonder dat we daarvan, om te begin-
nen, ook maar weet zouden hebben.
En zoals de taak van de detective erin
bestaat na te gaan en op te helderen

wat er in feite gebeurd is, bestaat
ons gehele leven voor een groot deel
in niets anders dan een volgehouden
inspanning om al die dingen die zich
buiten ons om voorgedaan hebben
en zich nog blijven voordoen op te
sporen en te ontdekken – deels
noodgedwongen (zoals de detective
dat beroepshalve moet doen), deels
uit eigen beslissing. (Let wel: ik heb
niet gezegd dat daarin de "zin" van
ons leven zou bestaan; het is eerder
de nood van ons leven). Weliswaar
slagen we daar veel minder goed in
dan de detective, m.b.t. zijn geval.
Voor ons allen is dat onze onophou-
delijke levenservaring, tot aan onze
laatste dag, wat voor de detective
eindigt op de laatste pagina van een
politieroman; maar weldra verschijnt
de volgende roman, met liefst dezelf-
de detective als held, die van tevoren
moet beginnen met zijn speurwerk.

Aan het begin van elke politie-
roman staat een onherroepelijk, onher-
stelbaar, noodlottig feit: de dood van
een mens. Toch gaat het over iets
dat niet had móéten gebeuren, niet
over een natuurlijke dood (hoewel
dat aanvankelijk soms nog niet kan
worden uitgesloten), maar over een
moord, d.w.z. een doodsoverval ver-
oorzaakt door de willekeur van een
andere mens en tot stand gekomen
omdat niets en niemand de dader in
de weg heeft gestaan. Op dezelfde
manier ondervinden we allemaal de
gevestigde orde waarin we op deze
wereld terechtkomen voor een groot
stuk als de schuld van de mensen die
vóór ons hebben geleefd en die voor
een deel ook nú nog nàast ons leven:
als iets dat niet zo had móéten zijn,
maar wat nú (althans schijnbaar) on-
herroepelijk en onherstelbaar zo is
als we het moeten ondervinden. Niet
helemaal ten onrechte hebben we

daarom allemaal de neiging alle
andere mensen als verantwoordelijk te
beschouwen (zoals de detective ie-
dereen als verdacht beschouwt), en
onzelf als onschuldig slachtoffer
van de omstandigheden.

Toch hoort het óók bij onze levens-
ervaring dat noodlottige feiten spijs
alles niet absoluut onherroepelijk en
onherstelbaar zijn. Net doordat ze
ontdekt, doordat hun oorzaken op-
gespoord worden en de verantwoor-
delijkheden vastgesteld worden, ver-
andert op zijn minst iets aan de
feiten, namelijk hun betekenis; zoals
de detective door de misdadiger te
ontmaskeren de situatie in zekere zin
herstelt (naar men zegt, in een "mo-
rele" zin), hoewel hij het slachtoffer
van de misdaad niet terug in leven
roepen kan. Hoe dan ook, we weten
dat geen enkel feitenverhaal móét
eindigen als een louter feitenverhaal,
maar dat de ontdekking van de feiten
een nieuw feit schept waardoor "al-
les nog kan veranderen".

Onze belangrijkste levenservaring
zou dan ook kúnnen zijn – hoewel
voornamelijk de mannen, in tegen-
stelling tot de vrouwen, veel moeite
hebben om die ervaring werkelijk op
te doen –, dat de objectieve wereld
en objectieve feiten uiteindelijk hele-
maal geen onafhankelijk bestaan be-
zitten voorzover ze niet door de men-
sen in hun leefwereld ondervonden
worden (zoals het feitenverhaal in de
politieroman enkel dank zij het ont-
dekkingsverhaal aan bod kan kom-
men), en dat de manier waarop iets
(al dan niet) bij de mensen overkomt
eigenlijk veel meer "feitelijk" belang
bezit dan het antwoord op de vraag
of de mensen het nu – in termen van
objectieve waarheid – juist of verkeerd
voor hebben. – Een roman be-
wijst zijn waarheid doordat hij lezers

vindt die stilzwijgend bevestigend
antwoorden op de onuitgesproken
vraag van de schrijver: is het niet zo,
gaat het niet zoals ik het in mijn ro-
man beschrijf? De populariteit van de
politieroman levert dat soort bewijs
voor de waarheid van dat soort ro-
man. Al wie verknocht is aan het le-
zen van politieromans bevestigt op
zijn manier Husserls stelling over de
"leefwereld" als "de enig werkelijke
wereld, de enige die werkelijk in onze
waarneming gegeven is, de enige
waarvan we ooit ervaring hebben
opgedaan en zullen kunnen op-
doen" –.

Hier mag de volgende opmerking
niet ontbreken. Dit opstel is de schrif-
telijke versie van een lezing die ik be-
gin 1989 als titularis van de binnen-
landse Francqui-leerstoel aan de
Universiteit Antwerpen heb gehou-
den. In het januari-februari-nummer
van 1987 van "De Vlaamse Gids"
staat een bijdrage getiteld "Reflec-
ties over het detective-verhaal" die
eveneens gebaseerd is op een lezing
gehouden in het kader van een (bui-
tenlandse) Francqui-leerstoel aan de
U.A. De auteur is W. Wolfgang Hold-
heim die, zoals ik, één jaar vroeger,
geboren is te Berlijn, en die zoals ik
naderhand Nederlands heeft geleerd.
Zijn "Reflecties" gaan dezelfde rich-
ting uit als de mijne, enkel ga ik een
stuk verder dan hij (wellicht zal hij
menen: te ver). Holdheim beperkt
zich tot de vraag waarom de politie-
roman óók op intellectuelen zo'n gro-
te aantrekkingskracht uitoefent,
maar in feite geeft hij op die vraag
een antwoord dat volgens mij voor
alle lezers van dit soort literatuur kan
gelden: "Wat mij frappeert, is het
element van de intellectuele ontdek-
king... Het wezen van het detectie-
verhaal ... is epistemologisch. Het is

een uitgebreide metafoor van het begrijpen, een enscenering van het interpreteren, van het hermeneutische probleem..." (p. 26).

Alleen laat Holdheim zich nauwelijks in met het door mij aangeduide levensprobleem van alle mensen, waaruit ook zoiets als een "hermeneutisch probleem" uiteindelijk voortvloeit. Eigenlijk spreekt hijzelf (afgezien van zijn taalgebruik) over de politieroman eerder zoals een niet-intellectuele lezer dat zal doen.

4. Husserls (of onze) "leefwereld" en de wereld van de roman in 't algemeen

Niet enkel de politieroman, maar ook en zelfs de "grote", de "echte" roman kan dienen, zowel om Husserls idee van de "leefwereld" van de mensen aanschouwelijk te maken (hoewel niet zo goed als de politieroman, waarvoor straks nog een verklaring zal moeten gegeven worden) alsook om een soort bewijs te leveren voor Husserls stelling over de "leefwereld" als "de enig werkelijke wereld". In dit geval kan ik dat enkel aantonen aan de hand van één voorbeeld, nl. een korte passage uit de "Recherche du temps perdu" van Marcel Proust. "Marcel", de held en ik-verteller van die roman, maakt ergens de volgende observatie:

Deux ou trois fois, pendant un instant, j'eus l'idée que le monde où étaient cette chambre et ces bibliothèques, et dans lequel Albertine était si peu de chose, était peut-être un monde intellectuel, qui était la seule réalité, et mon chagrin, quelque chose comme celui que donne la lecture d'un roman et dont un fou seul pourrait faire un chagrin durable et permanent et se prolongeant dans sa vie; qu'il suffirait peut-être d'un petit mouvement de ma vo-

lonté pour atteindre ce monde réel, y rentrer en dépassant ma douleur comme un cerceau de papier qu'on crève, et ne plus me soucier davantage de ce qu'avait fait Albertine que nous ne nous soucions des actions de l'héroïne imaginaire d'un roman après que nous en avons fini la lecture.

(Uitgave in de "Bibliothèque de la Pléiade", II, p. 1126).

Ook hier is er sprake van twee "werelden": de wereld van de roman die natuurlijk ook de wereld is van Prousts romanheld Marcel, hoewel die wereld voor hem, binnen de roman van Proust, op de eerste plaats de "werkelijke" wereld is; en de objectieve wereld, de "intellectuele wereld" van onze vermeende wetenschap, voorgesteld als een soort meetkundige wereld van "containers" (zoals trouwens bij Husserl ook). Deze objectieve wereld is volgens Husserl door het "objectivisme" ten onrechte als de enig werkelijke wereld voorgesteld, waartoe de Marcel van Proust bekend ook enkele keren bijna verleid geweest te zijn. (Bij die objectieve wereld hoort eigenlijk óók "wat Albertine heeft gedaan" en wat Marcel, net zoals een detective, tracht te achterhalen). Die objectieve wereld komt wel in de roman van Proust nog veel meer op de achtergrond te staan dan in de politieroman. (Het wordt heel duidelijk hoe weinig het eigenlijk voor Marcel zelf betekent wat Albertine nu daadwerkelijk al dan niet "gedaan" heeft: het feitelijke – "feit" heet "gedaan").

Aan de andere kant ligt bij Proust de nadruk niet eenzijdig, zoals in de politieroman, op het doelbewust willen ontdekken van de feiten, maar op de manier waarop die "feitelijke" gegevens overkomen, eerst en vooral op het plan van de ("subjectieve") gevoelens ("smart" en "pijn" in de aan-

gehaalde tekst). Een soort bewijs voor Husserls stelling over de "leefwereld" als "de enig werkelijke wereld" wordt opnieuw geleverd door de populariteit van de roman in 't algemeen, en meer in 't bijzonder door het feit dat de lezer zich spontaan identificeert met de romanheld en zijn hoofdzakelijke betrokkenheid op zijn "romantische" wereld.

Tegelijk levert die aanduiding van een "groot" roman als illustratie van Husserls idee en als een soort bewijs voor diens stelling, eveneens een stuk "theorie" van de roman in 't algemeen op en een bijdrage tot de sociologie van de populariteit van de roman in 't algemeen. Die "romantische" theorie komt er gewoon op neer de politieroman, als een triviale soort roman, ook als de basisvorm van iedere roman überhaupt voor te stellen. Wat de "grote" of "echte" roman dan nog onderscheidt van de triviale of politieroman ware dan enkel wát hij zijn helden en zijn lezers toelaat te ontdekken: nl. niet enkel, zoals de politieroman, een bepaald objectief feitenverhaal, maar de verstrengeling van feitenverhaal en ondervindingsverhaal zelf, of (iets van) de leefwereld zelf. Het gevolg ervan is dat "de handelswijze van de imaginaire heldin van een roman nadat we de lectuur ervan hebben beëindigd" ons helemaal terecht nog steeds bezig houdt, terwijl de feiten die de detective in de politieroman achterhaalt op zich volstrekt oninteressant zijn, en enkel konden interesseren als de (onbekende) aanleiding tot de zoektocht van een ontdekkingsverhaal. (Wanneer W. Wolfgang Holdheim de politieroman prijst als "een uitgebreide metafoor van het begrijpen, een enscenering van het interpreteren, van het hermeneutische probleem", voel

ik me dan t
politieroma
dan de gro
feit dat in
ontdekker
is). Net da
de politier
ste gezicht
Husserls e
"leefwerel
ken dan d
veel rijkere
De pop
algemeen
ben als di
wel deze
dan die v
mindere
de "grote
aan het f
zijn helder
dan een
meer ber
Want de
geenszinn
ze willen
ontveinz
toteles
nature st
nis". Pas
of aanva
is). Ook
"goede"
lectuur e
de dat z
tie" mo
zelf nie
voelen.

5. "On vrai

Als het
betoog
mogelij
tot de
van de

metafoor van het be-
genering van het in-
het hermeneutische
26).

ldheim zich nauwe-
oor mij aangeduide
van alle mensen,
ts als een "herme-
eem" uiteindelijk
nlijk spreekt hijzelf
taalgebruik) over de
er zoals een niet-in-
at zal doen.

uze) "leefwereld" van de roman in 't

tierroman, maar ook
e", de "echte" ro-
zowel om Husserls
wereld" van de men-
lijk te maken (hoe-
als de politieroman,
nog een verklaring
en worden) alsook
vijs te leveren voor
over de "leefwe-
werkelijke wereld".
dat enkel aantonen
één voorbeeld, nl.
uit de "Recherche
van Marcel Proust.
en ik-verteller van
ergens de volgen-

, pendant un instant,
e monde où étaient
ces bibliothèques, et
tine était si peu de
être un monde intel-
seule réalité, et mon
chose comme celui
ture d'un roman et
pourrait faire un cha-
manent et se prolonge-
; qu'il suffirait peut-
uvement de ma vo-

lonté pour atteindre ce monde réel, y
rentrer en dépassant ma douleur com-
me un cerceau de papier qu'on crève,
et ne plus me soucier davantage de ce
qu'avait fait Albertine que nous ne
nous soucions des actions de l'héroïne
imaginaire d'un roman après que nous
en avons fini la lecture.

(Uitgave in de "Bibliothèque de la Pléiade", II, p. 1126).

Ook hier is er sprake van twee
"werelden": de wereld van de roman
die natuurlijk ook de wereld is van
Prousts romanheld Marcel, hoewel
die wereld voor hem, binnen de ro-
man van Proust, op de eerste plaats
de "werkelijke" wereld is; en de ob-
jectieve wereld, de "intellectuele we-
reld" van onze vermeende weten-
schap, voorgesteld als een soort
meetkundige wereld van "contai-
ners" (zoals trouwens bij Husserl
ook). Deze objectieve wereld is vol-
gens Husserl door het "objectivis-
me" ten onrechte als de enig werke-
lijke wereld voorgesteld, waartoe de
Marcel van Proust bekent ook enkele
keren bijna verleid geweest te zijn.
(Bij die objectieve wereld hoort ei-
genlijk óók "wat Albertine heeft ge-
daan" en wat Marcel, net zoals een
detective, tracht te achterhalen). Die
objectieve wereld komt wel in de ro-
man van Proust nog veel meer op de
achtergrond te staan dan in de poli-
tierroman. (Het wordt heel duidelijk
hoe weinig het eigenlijk voor Marcel
zelf betekent wat Albertine nu daad-
werkelijk al dan niet "gedaan" heeft:
het feitelijke – "feit" heet "gedaan").

Aan de andere kant ligt bij Proust
de nadruk niet eenzijdig, zoals in de
politieroman, op het doelbewust wil-
len ontdekken van de feiten, maar op
de manier waarop die "feitelijke" ge-
gevens overkomen, eerst en vooral
op het plan van de ("subjectieve") ge-
voelens ("smart" en "pijn" in de aan-

gehaalde tekst). Een soort bewijs
voor Husserls stelling over de "leef-
wereld" als "de enig werkelijke we-
reld" wordt opnieuw geleverd door
de populariteit van de roman in 't al-
gemeen, en meer in 't bijzonder door
het feit dat de lezer zich spontaan
identificeert met de romanheld en
zijn hoofdzakelijke betrokkenheid op
zijn "romantische" wereld.

Tegelijk levert die aanduiding van
een "groot" roman als illustratie van
Husserls idee en als een soort bewijs
voor diens stelling, eveneens een
stuk "theorie" van de roman in 't al-
gemeen op en een bijdrage tot de so-
ciologie van de populariteit van de ro-
man in 't algemeen. Die "roman-
theorie" komt er gewoon op neer de
politieroman, als een triviale soort ro-
man, ook als de basisvorm van ie-
dere roman überhaupt voor te stel-
len. Wat de "grote" of "echte" roman
dan nog onderscheidt van de triviale
of politieroman ware dan enkel wát
hij zijn helden en zijn lezers toelaat te
ontdekken: nl. niet enkel, zoals de
politieroman, een bepaald objectief
feitenverhaal, maar de verstrengeling
van feitenverhaal en ondervindings-
verhaal zelf, of (iets van) de leefwe-
reld zelf. Het gevolg ervan is dat "de
handelswijze van de imaginaire hel-
din van een roman nadat we de lec-
tuur ervan hebben beëindigd" ons
helemaal terecht nog steeds bezig
houdt, terwijl de feiten die de detecti-
ve in de politieroman achterhaalt op
zich volstrekt oninteressant zijn, en
enkel konden interesseren als de (on-
bekende) aanleiding tot de zoektocht
van een ontdekkingsverhaal. (Wan-
neer W. Wolfgang Holdheim de poli-
tieroman prijst als "een uitgebreide
metafoor van het begrijpen, een en-
scenering van het interpreteren, van
het hermeneutische probleem", voel

ik me dan toch geërgerd omdat hij de
politieroman hoger lijkt te schatten
dan de grote roman terwille van het
feit dat in de politieroman hetgeen te
ontdekken valt eigenlijk onbelangrijk
is). Net dat is ook de reden waarom
de politieroman, althans op het eer-
ste gezicht, beter geschikt is om
Husserls eerder formele idee van de
"leefwereld" aanschouwelijk te ma-
ken dan de "echte" roman met zijn
veel rijkere inhoud.

De populariteit van de roman in 't
algemeen moet dezelfde reden heb-
ben als die van de politieroman, hoe-
wel deze ongetwijfeld veel groter is
dan die van de "echte" roman. De
mindere graad van populariteit van
de "grote" roman is zeker te wijten
aan het feit dat hij zijn lezers, zoals
zijn helden, veel méér laat ontdekken
dan een triviale politieroman, en
meer bepaald méér dan hun lief is.
Want de mensen willen natuurlijk
geenszins àl wat waar is ontdekken,
ze willen zich heel veel dingen liever
ontveinzen. (De eerste zin van Aris-
toteles' "Metaphysica" luidde: "Van
nature streven alle mensen naar ken-
nis". Pas sinds Nietzsche weten we,
of aanvaarden we, dat dat niet waar
is). Ook voor vele mensen die wél
"goede" romans lezen is dan ook die
lectuur enkel draaglijk op voorwaar-
de dat ze het romanverhaal als "fic-
tie" mogen beschouwen en er zich-
zelf niet bij moeten betrokken
voelen.

5. "On ne peut plus atteindre au vrai (il n'y a plus de vérité)..."

Als het belangrijkste resultaat van dit
betooft beschouw ik toch niet een
mogelijke bijdrage van de filosofie
tot de theorie en zelfs de sociologie
van de roman, maar de bijdrage die

de roman, en meer bepaald de poli-
tieroman, kan leveren tot de verhel-
dering en zelfs tot het "bewijs" van
een filosofisch idee en een filosofis-
che stelling; en dit is niet enkel het
belangrijkste voor de filosofie in
kwestie (die van Husserl, of de feno-
menologische filosofie), maar ook
voor de roman zelf.

Want wat een romantheorie in het
beste geval kan zeggen is enkel de
waarheid – over de roman. Zo'n ro-
mantheorie beschouwt de roman zelf
enkel als een feitelijk gegeven en
houdt er zich enkel mee bezig omdat
de roman nu eens één van de talloze
feitelijke gegevens is waarmee we in
de objectief gegeven wereld (!) af te
rekenen hebben. Een romantheorie
laat zich nog steeds leiden door de
éérste Cartesiaanse regel: "Het doel
van onze studies moet zijn ons ver-
stand te gebruiken tot het vormen
van solide en ware oordelen over àl
wat voorkomt" (de éérste van Des-
cartes' "Regulae ad directionem in-
genii" van 1628). Daarentegen staat
aan het begin van het tijdperk van de
grote moderne roman het inzicht dat
Stendhal als volgt verwoord heeft:
"Rome, 24 mai 1834 ... M. de Tracy
me disait: on ne peut plus atteindre
au vrai (il n'y a plus de vérité), que
dans le roman. Je vois tous les jours
davantage que partout ailleurs c'est
une prétention. C'est pourquoi ..."
(notitie op de voorpagina van Stend-
hals persoonlijk exemplaar van "Le
rouge et le noir"; uitgave in de "Bi-
bliothèque de la Pléiade", "Romans
et nouvelles", I, p. 1458; het is niet
duidelijk of Stendhal verwijst naar de
filosoof Destutt de Tracy, de man die
het woord "ideologie" heeft uitge-
vonden, of naar diens zoon). De bo-
ven aangehaalde passage in Prousts
"Recherche" zegt in wezen hetzelf-

de. Maar ook Husserls stelling dat
onze "leefwereld" "de enig werkelij-
ke wereld" is zegt, naar ik bewe-
hetzelfde. Daar waar we het hebben
over de roman, en op de eerste
plaats de politieroman, als verduide-
lijking van Husserls idee van de "leef-
wereld", en over de populariteit van
de roman, vooral de politieroman, als
een soort "bewijs" voor Husserls
stelling over de "leefwereld" als "de
enig werkelijke wereld", hebben we
het over die – door Stendhal bedoel-
de – "waarheid" van de roman, en
niet enkel over een waarheid óver de
roman.

Toch draaien we rond in een
kringloop. De waarheid van de roman
wordt "bewezen" doordat de roman
de filosofische stelling over de "leef-
wereld" als "de enig werkelijke we-
reld" "bewijst". Maar de waarheid
van die filosofische stelling zou dan
zelf ervan afhangen of de roman zo'n
bewijs daadwerkelijk kan leveren.
We zochten dat "bewijs" in de popu-
lariteit van de roman in 't algemeen,
en meer bepaald van de politiero-
man. Zeer vele mensen tonen be-
langstelling voor de politieroman,
voor een verhaal over de ontdekking
van een feitenverhaal, voor de voor-
stelling van een feitenverhaal als iets
dat enkel binnen een ontdekkings-
verhaal aan bod kan komen of kan
plaatsvinden. Maar is die belangstel-
ling van zovele lezers, met hoevelen
ze ook mogen zijn, gerechtvaardigd?
Of is hun passie voor de politieroman
niet soms eerder een ziekelijk ver-
schijnsel? Zou het niet gezonder zijn
al de verwarringen van een ontdek-
kingsverhaal zo vlug mogelijk te ver-
geten en zich te houden aan de ob-
jectieve feiten die aan het einde van
zo'n verhaal "uit de bus komen" – zo-
als dat trouwens, in een politiero-

man, de detective zelf doet, indien hij tenminste niet aangetast is door het narcisme van een Hercule Poirot? En de obsessie van zovele mensen met hun bestaan als epigonen, is dat de goede ingesteldheid? Is niet de ingesteldheid van de wetenschapper verstandiger die berust in de uiteindelijk objectieve bevindingen van zijn wetenschap en zich nauwelijks nog interesseert voor de geschiedenis van de wetenschappelijke ontdekkingen? En zou niet ook de Marcel van Proust er wellicht beter aan hebben gedaan zich los te maken van zijn onzinnige obsessie met "wat Albertine had gedaan" door "terug te keren naar de werkelijke wereld", namelijk "de wereld waar zich deze kamer en deze boekenrekken bevonden en waarin Albertine zo weinig plaats innam"? (Het komt ook bijna zover, luidens een parallelle passage, "Bibliothèque de la Pléiade", III, p. 359-60).

Blijkt niet op die manier dat alle vermeende "waarheid" zich herleidt tot de vraag waarvoor zich (de) mensen in feite – "terecht" of "ten onrechte" – interesseren, waarin ze nu eens belang stellen? Husserl zelf lijkt dat te bevestigen. De "objectieve wereld" waarover de moderne wetenschap het heeft noemt hij "één van de talrijke praktische hypothesen en voornemens die het leven van de mensen in hun leefwereld met zich meebrengt" (zie boven). Die "leefwereld" wordt volgens hem gekenmerkt door een onophoudelijke "verandering van de verschijningswijzen waar doorheen (eventueel een) objectief gegeven zich voor ons tegenwoordig stelt" (zie boven), en die verandering wordt bepaald door ons "interessenleven" (l.c., p. 108). Dit lijkt het laatste te zijn waartoe we alles kunnen en moeten herleiden: de

menigvuldigheid en wisselvalligheid van de belangstelling of van de interessen van de mensen, waardoor hun leefwereld wordt bepaald. Husserl zelf beschrijft ons leven in onze leefwereld dan ook als volgt: "Wij die leven in de wereld in een wakker bewustzijn van deze wereld, zijn bestendig actief op basis van een passief "hebben" van deze wereld, van daaruit worden we getroffen door objecten die ons voorgegeven zijn in het veld van ons bewustzijn, geleid door onze interessen stellen we in die of gene objecten belang en houden ons met hen op die of gene manier actief bezig; deze zijn het dan die het "thema" van onze acten vormen" (p. 110).

In feite verwoordt Husserl daarmee een inzicht dat aan de basis ligt van het heden alom heersend relativisme. In feite lijkt de roman, sinds lang reeds, niets anders te zijn dan een uitbeelding van die relativistische wereld. Als men zegt dat de wereld van de roman eigenlijk "de enig werkelijke wereld" (de "leefwereld") is, bevestigt men, blijkbaar, enkel dit relativisme, en dit in die mate dat zelfs de uitspraak dat die "leefwereld" "de enig werkelijke wereld" zou zijn, moet gerelativeerd worden. Ook het gezegde van Stendhal: "on ne peut plus atteindre au vrai (il n'y a plus de vérité), que dans le roman" lijkt dan gewoon niet méér te kunnen betekenen dan eenvoudigweg: "on ne peut plus atteindre au vrai, il n'y a plus de vérité", punt. De enige mogelijke conclusie ware dan: "Niets is waar, alles is toegelaten", volgens Nietzsche ("Was bedeuten asketische Ideale?", 1887, § 24) de geheime leuze van de Assassijnen, "les assassins", de "hasjiesjeters", een fanatieke secte waarmee ooit de kruisvaar-

ders in Palestina geconfronteerd werden.

De enige uitweg, die men ook bij Husserl niet aangeduid vindt, zou hierin te vinden zijn, dat óók belangen waar of onwaar kunnen zijn, en dat er ernstig kan gesproken worden van de "ware belangen" van de mensen.

6. Cultuur is geen luxe

Onze menselijke belangen of interessen vallen niet uit de lucht. Ze zijn geworteld in onze menselijke behoeften, waarvan ze weliswaar moeten worden onderscheiden. Behoeften zijn "aan den lijve" aanvoelde afhankelijkheden; belangen zijn – goed of slecht, juist of verkeerd – begrepen afhankelijkheden die uit onze behoeften voortvloeien. Bv. hebben we behoefte aan voedsel; daarom hebben we er belang bij voedsel met de daarvoor vereiste technieken te kunnen produceren, en daarvoor is het belangrijk, zelfs noodzakelijk, om over één of andere natuurwetenschap te beschikken. Een ander belangrijk middel om deze behoeften te kunnen bevredigen is de kunst om daarvoor een beroep te kunnen doen op anderen (in het Grieks: politiké téchnè), en om dit te kunnen is het belangrijk om over het nodige uitdrukkingsvermogen te beschikken; wellicht is dit de wortel van alle "kunst". We voelen ook de behoefte een zin aan ons leven te geven; daaruit vloeit ons moreel belang voort, indien het waar is dat we enkel een zin voor ons leven kunnen vinden door ons in dienst van anderen te stellen; om dit op doeltreffende wijze te kunnen doen is het vooral belangrijk de noden van anderen zoals die in hun gedragingen tot uitdrukking komen

te kunnen
wortel v
(hermene
die geval
redeneren
manier v
kunnen b
overeenk
gevoelde

Cultuur
heel van
sen om o
(d.w.z. o
ten) hun b
cultuur is
pocentris
zonder c
hun behd
niet eens
langenkw
zijn er in o
van de m
ren opge
nu nog ve
verschille
tracht en
van de me
re termijn
paalde cu
ning – op
slagen, o
gaan.

De mee
die in onz
genlijk éé
centrisme
klagen, v
tuur, van
is barbaar
één (of an
sen volst
beschouw
Net daarm
van een o
feite kenm
mislukte r
opvatting

zelf doet, indien hij getast is door het Hercule Poirot? En vele mensen met digonen, is dat de id? Is niet de ingetenschapper verst in de uiteindelijindingen van zijn ch nauwelijks nog de geschiedenis appelijke ontdek- et ook de Marcel cht beter aan heb- s te maken van zijn met "wat Albertior "terug te keren wereld", namelijk ch deze kamer en en bevonden en o weinig plaats in- ok bijna zover, lui- passage, "Biblio- le", III, p. 359-60). ie manier dat alle heid" zich herleidt oor zich (de) men- eren, of "ten on- eren, waarin ze nu n? Husserl zelf lijkt n. De "objectieve de moderne we- ft noemt hij "één rtische hypothesen e het leven van de efwereld met zich oven). Die "leefwe- gens hem geken- ophoudelijke "ver- erschijningswijzen ventueel een) ob- ch voor ons tegen- ie boven), en die t bepaald door ons (l.c., p. 108). Dit zijn waartoe we à- eten herleiden: de

menigvuldigheid en wisselvalligheid van de belangstelling of van de interessen van de mensen, waardoor hun leefwereld wordt bepaald. Husserl zelf beschrijft ons leven in onze leefwereld dan ook als volgt: "Wij die leven in de wereld in een wakker bewustzijn van deze wereld, zijn bestendig actief op basis van een passief "hebben" van deze wereld, van daaruit worden we getroffen door objecten die ons voorgegeven zijn in het veld van ons bewustzijn, geleid door onze interessen stellen we in die of gene objecten belang en houden ons met hen op die of gene manier actief bezig; deze zijn het dan die het "thema" van onze acten vormen" (p. 110).

In feite verwoordt Husserl daarmee een inzicht dat aan de basis ligt van het heden alom heersend relativisme. In feite lijkt de roman, sinds lang reeds, niets anders te zijn dan een uitbeelding van die relativistische wereld. Als men zegt dat de wereld van de roman eigenlijk "de enig werkelijke wereld" (de "leefwereld") is, bevestigt men, blijkbaar, enkel dit relativisme, en dit in die mate dat zelfs de uitspraak dat die "leefwereld" "de enig werkelijke wereld" zou zijn, moet gerelativeerd worden. Ook het gezegde van Stendhal: "on ne peut plus atteindre au vrai (il n'y a plus de vérité), que dans le roman" lijkt dan gewoon niet méér te kunnen betekenen dan eenvoudigweg: "on ne peut plus atteindre au vrai, il n'y a plus de vérité", punt. De enige mogelijke conclusie ware dan: "Niets is waar, alles is toegelaten", volgens Nietzsche ("Was bedeuten asketische Ideale?", 1887, § 24) de geheime leuze van de Assassijnen, "les assassins", de "hasjiesjeters", een fanatieke secte waarmee ooit de kruisvaar-

ders in Palestina geconfronteerd werden.

De enige uitweg, die men ook bij Husserl niet aangeduid vindt, zou hierin te vinden zijn, dat óók belangen waar of onwaar kunnen zijn, en dat er ernstig kan gesproken worden van de "ware belangen" van de mensen.

6. Cultuur is geen luxe

Onze menselijke belangen of interessen vallen niet uit de lucht. Ze zijn geworteld in onze menselijke behoeften, waarvan ze weliswaar moeten worden onderscheiden. Behoeften zijn "aan den lijve" aangevoelde afhankelijkheden; belangen zijn – goed of slecht, juist of verkeerd – begrepen afhankelijkheden die uit onze behoeften voortvloeien. Bv. hebben we behoefte aan voedsel; daarom hebben we er belang bij voedsel met de daarvoor vereiste technieken te kunnen produceren, en daarvoor is het belangrijk, zelfs noodzakelijk, om over één of andere natuurwetenschap te beschikken. Een ander belangrijk middel om deze behoeften te kunnen bevredigen is de kunst om daarvoor een beroep te kunnen doen op anderen (in het Grieks: politiké téchnè), en om dit te kunnen is het belangrijk om over het nodige uitdrukkingsvermogen te beschikken; wellicht is dit de wortel van alle "kunst". We voelen ook de behoefte een zin aan ons leven te geven; daaruit vloeit ons moreel belang voort, indien het waar is dat we enkel een zin voor ons leven kunnen vinden door ons in dienst van anderen te stellen; om dit op doeltreffende wijze te kunnen doen is het vooral belangrijk de noden van anderen zoals die in hun gedragingen tot uitdrukking komen

te kunnen begrijpen, wat wellicht de wortel van alle interpretatiekunst (hermeneutiké téchnè) vormt. In al die gevallen valt te beproeven, te beredeneren en te bespreken op welke manier we onze belangen het best kunnen behartigen, het best, d.w.z. overeenkomstig onze werkelijk aangevoelde behoeften.

Cultuur is niets anders dan het geheel van inspanningen van de mensen om op een doeltreffende manier (d.w.z. overeenkomstig hun behoeften) hun belangen te behartigen. Alle cultuur is bijgevolg in wezen "antropocentrisch". En cultuur is geen luxe: zonder cultuur kunnen de mensen hun behoeften niet bevredigen en niet eens overleven. Maar zoals belangenkwesies bespreekbaar zijn, zijn er in de loop van de geschiedenis van de mensheid verschillende culturen opgetreden, en bestaan er ook nu nog verschillende culturen, die op verschillende manieren hebben getracht en nog trachten de belangen van de mensen – op kortere of langere termijn – te behartigen. Een bepaalde cultuur kan met haar inspanning – op kortere of langere termijn – slagen, of mislukken en tenonder gaan.

De meest populaire "cultuurkritiek" die in onze tijd is opgetreden is er eigenlijk één die, door het "antropocentrisme" van "onze" cultuur aan te klagen, vijandig staat t.o.v. elke cultuur, van de cultuur als dusdanig: ze is barbaars. Ze ziet de noodzaak van één (of andere) cultuur voor de mensen volstrekt over 't hoofd. In feite beschouwt ze cultuur als een luxe. Net daarmee blijft ze de gevangene van een opvatting over cultuur die in feite kenmerkend is voor onze gehele mislukte moderne beschaving: nl. de opvatting dat voor het eigenbelang

van de mensen niets belangrijker en nuttiger ware dan een belangeloos bedrijf van cultuur, kunst, wetenschap, technologische en economische ontwikkeling; dat "nut" ziet die populaire "cultuurkritiek" wel, terecht, niet langer in, en toch blijft ze cultuur als dusdanig vereenzelvigen met zo'n luxebedrijf.

Het is niet de cultuur als dusdanig waartegen we ons kritisch moeten opstellen, maar onze specifieke moderne Westerse beschaving, onze wetenschappelijk-technologische beschaving. Want zij is het die er niet in geslaagd is de menselijke belangen op een doeltreffende manier te behartigen en op zijn minst de "materiële" behoeften van de nu levende mensheid te bevredigen. Ze dreigt integendeel de materiële basis van alle levensverschijnselen op deze aarde, het menselijk leven inclusief, te vernietigen.

Die wetenschappelijk-technologische cultuur heeft bovendien zware schade berokkend aan onze politiek en onze moraal en aan het menselijk uitdrukkings- en begripsvermogen dat onmisbaar is voor een doeltreffende politiek en moraal. Ze vormt een ernstige bedreiging voor onze menselijke leefwereld. Daarom de cultuurkritiek die door Husserl op gang werd gebracht.